Utsjoen kirkonkylän yhteisen vesialueen osakaskunta
Tenonlaakson yrittäjät ry
Outakosken osakaskunta

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Asia:
Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys HE 289/2022 vp eduskunnalle laiksi lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistössä vuonna 2023

Hallituksen esityksen alussa on todettu Suomen ja Norjan yhdessä toteuttamaa lohikannan säätelyä varten annetussa tieteellisessä neuvossa (Status of the Tana/Teno River salmon populations in 2021 –raportti) suosituksena on lohen kalastuksen lopettaminen kokonaan tai sen merkittävä rajoittaminen kalastuskaudella 2022. Utsjoen osakaskunta ei hyväksy lohenkalastuksen kieltämisestä kokonaan Tenojoen vesistössä vuonna 2023. Vuoden 2021 täyskiellon jälkeen lohikantojen suojelussa riittää merkittävä rajoittaminen kalastuskaudelle 2022. Tenojoen vuonna 2017 voimaan tulleen kalastussopimuksen tavoitteena oli kalastuskuolevaisuuden leikkaaminen 30 %:lla ja tämä on jo toteutunut vuosina 2017 - 2020.

Nyt käsiteltävänä oleva asia koskee saamelaisten perustuslaissa suojattua oikeutta kalastukseen. Tästä syystä lakiesitystä tulee käsitellä perustuslakivaliokunnassa. Suomen perustuslain 17 § 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten kulttuurina ja perinteisinä saamelaisina elinkeinoina pidetään poronhoitoa, kalastusta, metsästystä (HE 248/1994 vp ja PeVM 17/1994 vp). Korkein oikeus on 13.4.2022 antanut kaksi ratkaisua KKO 2022:25 ja 2022:26, joissa on vahvistettu saamelaisten perustuslain 17 § 3 momentin mukaiset oikeudet. Korkeimman oikeuden päätökset ovat merkittäviä myös sikäli, että niiden perusteluissa on viitattu kansainvälisiin alkuperäiskansojen oikeuksia koskeviin sopimuksiin, jotka velvoittavat myös Suomen valtiota. Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen esitys (HE 56/2022 vp) on ristiriidassa edellä mainittujen korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kanssa ja valitettavasti asiassa on sivuutettu myös alkuperäiskansojen oikeuksia koskevat sopimukset.
Lohenkalastus Tenon vesitöissä liittyy kiinteästi saamelaiseen kulttuuriin, ja lohi perinteiseen ruokavalioon..
Kalastus mahdollisuuden turvaaminen edes pienimuotoisesti on elinehto Utsjoen joki saamelaisten kulttuurin säilymiselle ja kehittymiselle.
Koska nyt alkaa näyttämään siltä, että lohen kalastuskielto Tenojoen vesistössä tulee jatkumaan hamaan tulevaisuuteen, Utsjoen kalastuskunta esittääkin jokisaamelaisen kalastuskulttuurin ylläpitämiseksi seuraavanlaista positiiviseen erityiskohteluun perustuvaa menettelyä:
Rajoitettu lohenkalastus tulisi sallia alle 15 vuotiaille, sekä yli 65 vuotiaille. Tämä mahdollistaisi kalastusperinteen siirtämisen nuorelle sukupolville, sekä antaisi vanhoille

ihmisille mahdollisuuden rajoitettuun lohenkalastamiseen viimeisinä ikävuosinaan.
15-65 vuotiailla tulee vielä todennäköisesti elämänsä aikana olemaan mahdollisuus jatkaa lohenkalastusta kalakantojen niin salliessa. Monille yli 65 vuotiaille on mahdollista, että he eivät enää elämänsä aikana pääse harjoittamaan kulttuuriansa. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumisen vuoksi tulisi antaa vanhoille ihmisille rajoitettu mahdollisuus lohenpyyntiin ja jokisaamelaisen kulttuurin siirtämiselle lapsille.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen voi edellyttää syrjinnälle erityisen alttiin ryhmän erityistarpeiden huomioon ottamista. Positiivinen erityiskohtelu on sallittua myös tilanteissa, joissa ei ole varsinaisesti kyse syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäisemisestä tai lievittämisestä.
Myös perustuslakivaliokunta on todennut, että valtioneuvoston on syytä selvittää, millaisilla muilla toimilla saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan voidaan tukea ja edistää kalastuksen rajoittamisesta huolimatta (PeVL 27/2022 vp).

Utsjoen kalastuskunta näkee, että tämä lasten ja vanhusten rajoitettu lohenkalastus oikeus kuuluu selkeästi tähän positiivisen erityiskohtelun kategoriaan, ja se olisi myös perustuslakivaliokunnan vaatimaa kulttuurin ylläpitämiseen tähtäävää muuta toimintaa..

Suomen puoleisissa Tenon sivuvesistöissä etenkin Utsjoen, Vetsijoen ja Kuoppilasjoen lohikannan tila ja poikastuotanto on tutkimustulosten perusteella kohtuullisella tasolla koko 2000-luvulla jo ennen vuoden 2021 kalastuksen täyskieltoa. Perustuslain 17 §:n mukaan saamelaisten perusoikeutena on ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan, jonka yhtenä osana on oikeus lohen kalastamiseen ja syömiseen.

Perusoikeuksien yleisinä rajoitusedellytyksinä ovat rajoitusten välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus, joita ei Tenon sivuvesistöjen osalta nyt ole olemassa. Tästä syystä Suomen puoleisissa sivuvesistöissä lohen kalastusta ei voida kieltää tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä. Hallituksen esityksessä on todettu, että etenkin Tenojoen isojen latvahaarojen Karas- ja Jiesjoen lohikannat ovat selvästi tavoitetasoa heikommassa tilassa ja että kyse on suurikokoisista, usean vuoden merivaelluksen tekevistä emokaloista. Tenon sivuvesitöisiin nouseva lohi on pääosin yhden merivaelluksen tehneistä pienistä lohista, joiden tila ei ole samalla tavalla heikossa tilassa kuin Tenon pääuoman sekä Karas- ja Jiesjoen suurikokoiset lohet.

Hallituksen esityksessä on myös arvioitu, että useamman merivuoden lohien nousu vuonna 2023 jää vähäiseksi, koska yhden merivuoden lohia on palannut mereltä niukasti kahtena edellisenä vuonna. Tämä oletus ei anna mitään faktatietoa ennustettaessa Tenon sivuvesistöihin nousevien yhden merivuoden lohien määrää.

Tenon vesistöjen ja rantakiinteistöjen omistajina ovat suurimmaksi osaksi saamelaiset. Paikkakunnalle edelleen asuvat saamelaiset omistavat alueista selvästi yli puolet. Seuraavaksi suurimpana omistajaryhmänä ovat paikkakunnalta pois muuttaneet saamelaiset. Muutoin kun perintönä omistuksensa saaneiden ulkokuntalaisten osuus on vajaat 10 %. Omistukset huomioidenkin saamelaisten lohenpyynnin salliminen kesällä 2023 on perusteltua.

Hallituksen esityksessä on todettu, että jos lohenkalastusta sallittaisiin joissakin Tenojoen sivuvesistöissä, se johtaisi todennäköisesti koko Tenon lohikantojen esiintymisalueen kattavien kalastusrajoitusten huomattavaan purkaantumiseen, jolloin perustuslain 20 §:n mukainen lohikannan suojelutavoite jäisi täyttymättä. Tämä on tarkoitushakuinen oletus, joka ei perustu mihinkään faktaan. Saamelaisten pienimuotoinen kotitarvekalastus ei olisi missään mielessä uhka muiden rajoitusten purkaantumiselle.

Tenon lohikantojen osalta ongelmana se, että mereen vaeltavista poikaisista vain pieni osa palaa joelle. Uusimmat tutkimukset osoittavat, että merialueella tapahtuva laajamittainen smolttien ravinnon troolaaminen lohenviljelyn tarpeisiin heikentää smolttien selviytymistä merellä.
(Impacts of a Changing Ecosystem on the Feeding and Feeding Conditions for Atlantic Salmon During the First Months at Sea. Utne KR, Skagseth Ø, Wennevik V, Broms CT, Melle W and Thorstad EB (2022) *Front. Mar. Sci.* 9:824614. doi: 10.3389/fmars.2022.824614),
(Rapid evolution in salmon life history induced by direct and indirect effects of fishing
Y. Czorlich, T. Aykanat, J Erkinaro, P.Orell and C.R. Primmer ***SCIENCE*** 24 Feb 2022 Vol 376, Issue 6591 pp. 420-423 DOI: 10.1126/science.abg5980)

Suomen valtion tulisi vaatia Norjalta selvitystä siitä, että kuinka laajamittaista tämä lohenviljelyn tarpeisiin tehty rehun troolaaminen on Tenovuonossa ja sen lähialueilla. Samoin Norjalta tulisi vaatia lohenkalastamiskiellon ulottamista koko sille rannikkoalueelle jolla Tenon lohta pyydetään. Edellisvuosien lohenkalastuskieltoalue merellä on liian suppea.

Lohen poikastuotannosta merkittävä osa tapahtuu Tenon vesistön yläjuoksulla ja Suomen puoleisissa sivuvesistöissä. Tenon vesistöalueelle nyt esitetty kalastuskielto yhdessä norjalaisten merikalastuksen kanssa johtaa väistämättä siihen, että kalastuskunnan vesialueet toimivat ainoastaan poikastuotantoalueita merellä tapahtuvalle kalastukselle. Tämä loukkaa kutuvaltioperiaatetta, jonka mukaan kansainvälisten sopimusten mukaan kalat pitäisi voida pyytää siinä valtiossa, jossa ne kutevat.
Utsjoen kalastuskunta ei hyväksy lohenkalastuksen
kieltämistä Tenojoen vesistössä vuonna 2023. Tenon pääuomaan on perusteltua asettaa merkittäviä rajoituksia suurikokoisten, usean vuoden merivaelluksen tehneiden emokalojen suojelemiseksi. Suomen puoleisiin Tenon sivuvesistöihin asetettavien rajoitusten tulee olla merkittävästi pienempiä, koska niissä lohikannat eivät ole uhanalaisia ja niihin nousevat lohet ovat pääosin yhden vuoden merivaelluksen tehneitä pieniä lohia.

6§

Lohen kalastuskiellon rikkominen

Joka tahallaan rikkoo 1 tai 2 §:ssä säädettyä kieltoa on tuomittava lohen kalastuskiellon rikkomisesta sakkoon.

Hallituksen esityksessä oleva 6§ lohen kalastuskiellon rikkominen on liian epämääräinen ja tulkinnanvarainen pykälä. Kalastuksessa on mahdotonta kontrolloida sitä, että mikä kalalaji

sattuu tarttumaan vieheeseen. On kohtuutonta kalastajien oikeusturvan kannalta, että vaikka heillä on lain sallimat kalastusvälineet ja asianmukaiset kalastusluvat, niin he silti saattavat rikkoa tätä kalastuksenvalvojan tulkinnan varassa olevaa kolmatta pykälää.
Tällaiset kalastuksenvalvojan intuitioon perustuvat rikkomukset tuskin menestyvät oikeusistuimessa, ja Utsjoen kalastuskunta katsookin että 6§ tulisi poistaa hallituksen esityksestä.

Teno on saameksi Deatnu eli suomennettuna isojoki. Sen merkitystä saamelaisille on mahdotonta esittää paperilla. Teno on taloudellisten, ravitsemuksellisten, kulttuuristen, hyvinvoinnillisten ja sosiaalisten kokonaisuuksien lisäksi paljon muutakin. Teno on saamelaisille pyhä paikka, joka on mahdollistanut saamelaisten elämän vuosisatojen ajan jokivarressa.
Teno ja sen lohi ovat kiinteä osa saamelaista elämää. Tästä syystä muiden kalalajien kalastusmahdollisuudet eivät kompensoi saamelaisten lohenpyynnin menetystä. Toki muiden kalalajien kalastusmahdollisuus on tyhjää parempi.
Tenon kalastukselle viime vuosina asetetut rajoitukset ovat olleet niin massiivisia, että niistä aiheutuu merkittäviä taloudellisia menetyksiä Tenon vesistöalueella asuville. Tästä syystä valtion tulee korvata kalastusalueelle, paikallisille kalastuskunnille, kalastajille ja matkailuyrittäjille rajoituksista aiheutuvat taloudelliset menetykset. Muiden kalalajien pyynnin salliminen turisteille on viime vuosien kokemusten perusteella taloudellisessa mielessä käytännössä merkityksetöntä.

Utsjoella 29.1.2023

Utsjoen kirkonkylän yhteisen vesialueen osakaskunta

Puheenjohtaja Mika Aikio

Tenonlaakson yrittäjät ry
Puheenjohtaja Ilmari Aikio

Outakosken osakaskunta
Puheenjohtaja Ilmari Aikio